

ЛЛОЙД ДЖОНС

Містер
Тін

Роман

Ф А Б У Л А
ВИДАВНИЦТВО

УДК 82-311.2
Д42

Ф А Б У Л А
ВИДАВНИЦТВО

Оригінальна назва твору: Mister Pip

First published by The Text Publishing Company 2006

*Усі права збережено.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якій формі без письмового дозволу
власників авторських прав.*

Джонс Ллойд

Д42 Містер Піп. Роман / пер. з англ. А. Копівська. — Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2019. — 256 с.
ISBN 978-617-09-5905-8

Крихітне селище на тропічному острові на півдні Тихого океану. Всі білі полетіли в Австралію, з іншого кінця острова наближається війна, школа три місяці як закрита. І раптом містер Воттс — єдина біла людина, що залишилася на острові й живе відлюдником, — відновлює шкільні заняття. «Діти, — каже він, — я познайомлю вас із містером Діккенсом». Не так вже й багато він знає, цей Воттс, але те, що знає, підносить дітям як дорогоцінний дар. Трохи любові та історій, над якими варто замислитися і навіть додумати, які вчать бути готовими до змін, зживатися з ними, однак залишатися людиною.

Глибока і яскрава книжка про боротьбу двох ідентичностей в душі однієї маленької дівчинки. Про становлення особистості, про зраду та самопожертву, на які здатен кожен із нас. Про війну і її жахи. Про ревності та відвагу.

Роман Ллойда Джонса став світовим бестселером, його перекладено тридцятьма мовами і екранізовано Ендрю Адамсоном (постановником «Шреків» і фільмів про Нарнію) із Г'ю Лорі в головній ролі.

УДК 82-311.2

ISBN 978-617-09-5905-8

Copyright © Lloyd Jones 2006
© А. Копівська, пер. з англ., 2019
© «Фабула», макет, 2019
© Видавництво «Ранок», 2019

Присвячую моїй сім'ї

Характери мігрують.
Умберто Еко

Усі називали його Банькатий. Думаю, навіть у ті дні, коли я була худим тринадцятилітнім підлітком, він знав про своє прізвисько, але йому було байдуже. Своїми завеликими очима він намагався видивитися щось набагато цікавіше, ніж нас, босоногих дітей.

Він мав такий вигляд, ніби пережив страшні страждання і не зміг їх забути. Очі випиналися з його величезної голови, ніби хотіли втекти з обличчя, неначе йому треба було вибігти з дому швидше за всіх.

Банькатий щодня носив той самий білий лляний костюм. Його штани обвисали на колінах через вологість і спеку. Іноді він причіплював собі клоунського носа. У Банькатого і так був завеликий ніс, не варто було ще й того червоного м'ячика чіпляти. Та іноді він його накладав: певно, щось це для нього означало. Він ніколи не усміхався. У дні, коли він ходив із клоунським носом, здавався надзвичайно сумним, тому ми відводили очі.

Банькатий тягнув мотузку, прив'язану до візка, де стояла місіс Баньката. Вона була схожа на Снігову Королеву. Усі жінки нашого острова мали кучеряве волосся, але Грейс випрямляла своє і вкладала короною на голові, і здавалася такою пишною, ніби це не вона стояла у візку босоніж. Дупа в неї була така здо-

ровенна, що ми переживали за сидіння у вбиральні. І взагалі ми не розуміли, як її мати народила з такими розмірами.

О другій тридцять пополудні папуги сиділи на деревах і дивилися вниз — на людську тінь, утричі довшу за нормальну. Їх було тільки двоє, містер і місіс Банькати, але на вигляд це було, як ціла процесія.

Менші діти прилаштовувалися за ними хвостиком. Наші батьки не дивилися, їм було цікавіше розглядати, як колонія мурах тягне гнилу папаю. Хтось із мачете стояв, чекаючи, поки вистава закінчиться. Малі діти, папуги і собаки, що сиділи на своїх кістлявих дупах, клацаючи зубами на комарів у повітрі, дивилися, як білошкірий чоловік тягне на буксирі чорношкіру жінку. Ми, старші діти, відчували, що за цим криється щось глибше. Іноді до нас доносилися уривки їхньої бесіди. Місіс Воттс страшенно сердилася. Містер Воттс, здавалося, відбував якийсь давнє покарання або програв парі. Загалом, картина цілком вибивалася з нашого узвичаєного світу, у якому день у день усе повторювалося.

Місіс Баньката тримала над головою блакитний парасоль від сонця. Ми чули, що то був єдиний парасоль від сонця на весь острів. Ми бачили багато чорних парасолів і хотіли знати: чим вони відрізняються від блакитного парасоля? Але ніхто цього не питав. Не через те, що хтось міг подумати, що ми дурні, аж ніяк. Але якщо багато розпитувати, то загадкова річ перетвориться на загальновідому. Нам просто подобалося це слово — парасоль — і ми не збиралися втрачати таємницю через якісь безглузді розпитуван-

ня. Тим більше ми знали: хто це запитає, того відлупцюють, і надалі буде йому наука.

Вони не мали дітей. А може, і мали, але ті вже вросли й жили десь далеко в Америці, або в Австралії чи Великій Британії. Також у них обох були імена. Жінка — Грейс, чорношкіра, як усі ми. Чоловік — Том Крістіан Воттс, білий, як білки ваших очей, але із хворобливим відтінком.

На надгробках нашого церковного цвинтаря виділися англійські імена. Лікар з іншої сторони острова мав повне англо-саксонське прізвище, хоч і був чорний. Ми звали свого знайомця Банькатим, але називали і «містер Воттс», тому що його ім'я було єдиним таким у нашому районі.

Вони жили самі у старому пасторському будинку, який не було помітно з дороги. Мама казала мені, що там колись був облаштований газон. Коли священник помер, влада забула про релігійну місію, а газонокосарка заіржавіла. Будинок заріс кущами з усіх боків, і ще до мого народження сім'я Банькатих, яка поселилася там, зовсім пропала з виду. Ми їх бачили тільки коли Банькатий тягнув візка зі своєю дружиною, ніби замучений поні з шахти, а місіс Баньката трималася за бамбукове поруччя візка.

Щоб вихвалитися, потрібні глядачі. Але місіс Баньката не дивилася на нас. Ми були не варті уваги, нас для неї не існувало. Та нам було байдуже. Нас більше цікавив її чоловік.

Банькатий був єдиним білошкірим на багато миль навколо, тому малеча витріщалася на нього, аж очі вилазили. Старші діти набиралися сміливості, стукали

в його двері й казали, що їм треба зробити «шкільний проект» про нього. Коли Банькатий відчиняв двері, дехто з нас завмирав і роздивлявся. Я знаю старшу дівчинку, яку навіть запросили всередину — так щастило не всім. Вона розповіла, що в будинку купа книжок і що вона розпитала Банькатого про його життя. Він налив для неї склянку води, а вона сиділа на стільці з ручкою і блокнотом на колінах. Воттс сказав:

— Дитино, у житті було багато всього. І я ще чекаю стільки ж.

Дівчинка це записала, а потім показала своїй учительці, і та її похвалила. Вона навіть принесла блокнота нам із мамою, саме тому я про це і знаю.

Ми так цікавилися Банькатим не тільки через його білу шкіру, він був для нас загадкою і підтвердженням наших переконань.

Ми росли з вірою в те, що білий — це колір важливих речей. Морозиво, аспірин, святкові стрічки, місяць, зорі. Правда, білі зорі і повний місяць були важливіші у часи дитинства моєї бабусі, а зараз ми маємо генератори.

Коли наші предки вперше побачили білошкіру людину, вони подумали, що бачать привида або що це когось дуже не поталанило. Собаки сиділи з відкритими пащами і спостерігали за спектаклем. Звірі, напевно, думали, що це якась розвага і білі люди почнуть крутити сальто назад, стрибати через дерева чи роздавати ласощі. Собаки завжди сподіваються на таке.

Мій дідусь уперше побачив білого, у якого розбився корабель, і той просив компаса. Дідусь не знав, що

таке компас, тому був певен, що не має його. Я уявляю, як він плескав себе долонями по боках і усміхався. Дідусь не хотів здатися дурнем. Білий чоловік попросив мапу. Дідусь так само не знав, що це таке, тому тицьнув на поріз у білого на нозі й поцікавився, як так сталося, що акула пропустила таку наживку. Білий запитав, до якого берега його прибило і де він перебуває. Нарешті мій дідусь міг відповісти правильно, і сказав, що це острів. Білий запитав, чи має острів якусь назву. Дідусь своєю рідною мовою відказав словом, що означало «острів». Коли чоловік попросив розказати, де тут найближчий магазин, мій дідусь розреготався і вказав спочатку на кокосову пальму, а тоді на океан за спиною білого. Дідусь мав на увазі, що величезний океан заповнений рибою не згірше цілого магазину. Дуже люблю цю історію.

Крім Банькатого, ну, містера Воттса, і австралійських шахтарів, я бачила ще кількох живих білошкірих — у старому фільмі. Нам показали якогось герцога чогось там у минулому в тисяча вісімсотих роках. Камера просто показувала його без звуків. Ми подивилися, як герцог їсть. Він та інші білошкіри у фільмі носили вуса і білі штани, навіть піджаки з гудзиками. Їм було дуже непросто сидіти на землі — вони постійно відхилялися назад і падали на лікті. Ми, діти, дуже реготалися з того, що білі хотіли сидіти на землі, ніби на стільці. Їм роздали свинячі ніжки на банановому листі. Один чоловік у шлемі щось запитав. Ми не розуміли, що він хоче, поки він не приніс шматок білої тканини і не почав витирати нею рота. Ми так реготалися, мало боки не порвали.

Найцікавішим для мене у фільмі був усе ж таки мій дідусь. Він був одним із худорлявих босоногих підлітків у майках, які стояли біля білих. Мій дідусь із напарниками зробили живу піраміду, він був другим зверху. Вони стояли перед білими чоловіками в шоломах, а ті їли свинячі ніжки. Нам загадали, щоб ми написали твір про те, що побачили, але я гадки не мала, про що той фільм. Я не розуміла, що там відбувається, тому я написала історію про мого дідуся і того білого чоловіка, якого занесло на наш острів і який лежав на березі нашого села, наче морська зірка. І що тоді в нашому селі не було електрики і ніхто не міг відрізнити горілку від рому.

Узагалі-то, я хочу сказати, що все це від нашого незнання про зовнішній світ. Моя мама знала лише те, що казав пастор на зборах і в розмовах. Вона знала таблицю множення і кілька назв столиць далеких країн. Також мама чула, що людина вже була на Місяці, але їй не дуже в це вірилося. Вона не любила хвалюватість, але здаватися дурепою не любила ще більше. З Бугенвіля мама ніколи не виїжджала. На свій восьмий день народження я запитала, скільки їй років. Мама швидко відвернулася від мене, і я вперше у житті зрозуміла, що принизила її.

Пізніше вона повернулася з питанням:

— Як думаєш, скільки мені років?

Коли мені було вісім років, тато полетів кудись на літаку. Перед цим його запросили до класної кімнати і показали фільм про країну, куди він мав полетіти. У фільмі наливали чай (спочатку в чашку наливали молоко), але коли насипали кукурудзяних пластівців у тарілку, то молоко наливали опісля. Мама казала, що вони з батьком страшенно сперечалися щодо правильності останньої процедури.

Іноді, коли я бачила, що вона сумна, я була певна, що мама думає про ту їхню суперечку. Вона піднімала голову від якоїсь своєї справи і казала:

— Мабуть, я тоді мала говорити спокійніше. Я була надто різка. Як думаєш, дитино?

Мама дуже рідко серйозно запитувала моєї думки. І я знала, що можу її підбадьорити так само, як і з питанням про її вік.

Моему татові показували й інші фільми. З машинами, вантажівками, літаками, дорогами, він від цього дуже стішився. А потім йому показали пішохідний перехід: там треба було чекати, поки хлопчик у білому піджаку підніме знак із написом «СТОП».

Мій тато аж засмикався. Там було безліч доріг зі складними поворотами, а ці діти у білих піджаках не могли контролювати транспорт своїми знаками «СТОП». Тоді вони з мамою знову засперечалися. Мама казала, що в нас усе так само — не можна ходити, де заманеться. Якщо йдеш не туди, то чуєш над головою клацання. Тому що, звісно ж, казала мама, так написано в Біблії. Можна знати про рай, але втрапити туди просто так не вийде.

Якийсь час ми дуже берегли поштову листівку із Таунсвілла від тата. Ось що він писав: коли літак піднявся у небо, тато вперше у житті подивився зверху на свою домівку. Зі сторони моря виднілися гірські вершини. А наш острів із висоти здавався не більшим за коров'ячий кізяк. Моїй мамі було чхати на всі ці деталі, вона хотіла знати, чи в тому місці, куди полетів тато, платять гроші.

Через місяць ми отримали ще одну поштівку. Тато писав, що на зарплату можна було прожити, ніби від хлібного дерева. От ми й вирішили поїхати до нього. Так і думали зробити, але Френсіс Она оголосив зі своїми повстанцями війну компанії на мідній шахті. Тоді я цього не розуміла, але саме через це черво-

ношкірі солдати з Порт-Морсбі з'явилися на нашому острові. З точки зору жителів Порт-Морсбі, ми з ними — одна країна. З нашої точки зору, ми чорні як ніч. Солдати мали вигляд людей, виліплених з червоної глини. Тому їх і називали червоношкірими.

Новини про війну завжди приходять із чутками й домислами. Плітки — добрі друзі війни. Хоча ви можете обирати, чи варто вірити пліткам. Звідкись стало відомо, що нікому не дозволено виїжджати чи приїжджати на нашу територію. Ми не зрозуміли, — як можна замкнути країну з усіх сторін? Як можна країну зв'язати чи у щось загорнути? Люди вагалися, чи це правда, а тоді з'явилися червоношкірі солдати, і ми дізналися про блокаду.

Наш острів оточений морем, і з боку води червоношкірі патрулювали нас із човнів, а в небі літали їхні вертольоти. Радіо та газет у нас не було, ніякої інформації про ситуацію. Ми покладалися на чутки. Червоношкірі збиралися придушити повстання і примусити учасників здатися. Це таке ми звідкись почули.

— Ну що ж, хай їм щастить, — сказала моя мама.

Отак ми цим переймалися. Тобто нам було байдуже. У нас були риба, кури, фрукти. Усе, що й завжди. На додачу до цього ті, хто підтримував повстанців, могли сказати:

— У нас є наша гідність.

А тоді одного вечора всі вогні згасли. Закінчилося паливо для генераторів. Ми звідкись почули, що повстанці вдерлися до лікарні в Араві й забрали всі медикаменти. Наші мами через це дуже розхвилюва-

лися. Скоро малюки почали масово хворіти на малярію, а допомогти їм було нічим. Ми хоронили дітей і відтягували матерів, які надривно ридали, від крихітних могил.

Ми, діти, трималися біля матерів. Допомагали їм у саду. Гралися у квача між височеними деревами. Стрибали по струмках, які спадали зі стрімких пагорбів. Ми знайшли кілька нових басейнів, у яких віддзеркалювалися наші бешкетні усмішки, гралися в морі, а наша темна шкіра від сонця ставала ще темнішою.

Діти перестали ходити до школи, тому що наші вчителі відпливли на останньому човні до Рабаула. *На останньому човні.* Гнітючі слова. Тепер із острова можна було лише піти по воді.

Усім було дивно, що Банькатий не поїхав, коли в нього була можливість. Місіс Воттс хоч і була місцева, але він міг її забрати. Усі білі так і зробили — позабирали своїх чорних дружин і подружок. Напевно, відступники.

Ніхто не знав, що робить Банькатий. Роботи в нього ніякої не було. Більшість часу ми його й не бачили.

Наші будиночки стояли на березі нерівним рядом, де-не-де виднілися проходи до моря. Усі двері та вікна були завжди відчинені, ми чули розмови сусідів. Воттси жили у старому домі молитви задалеко від наших тридцяти будиночків, тому ми не чули, про що вони говорять.

Іноді я бачила містера Воттса на пляжі або помічала його зі спини, і думала, чому це він тиняється і що узагалі робить. Ще й ці дивні церемоніальні прогу-

лянки. З вікна нашого класу їх теж було видно. Коли вони доходили до перших будиночків, півні й кури вже чекали на них. У кінці вулиці містер Воттс тягнув свою дружину нерівним газоном, уздовж свинарників і кущів. Ми спостерігали за ними, сидючи на деревах і теліпаючи ногами, і сподівалися, що Банькатий стане перепочити і скаже місіс Воттс хоч би слово, бо ми ніколи не бачили, щоб вони розмовляли як чоловік і дружина. Так чи інакше, місіс Воттс, напевне, говорила голосно, може, навіть кричала, метаючи блискавки.

Ми не сумнівалися, що вона сказана. Містер Воттс був для нас загадкою, тому що він прийшов із незнайомого білошкірого світу. Моя мама сказала, що його плем'я про нього забуло. Адже відступників не залишають напризволяще.

Я не розуміла, як сильно важить для мене школа, поки її не закрили. Моє відчуття часу спиралося на школу — початок, кінець чверті, канікули між ними.

Тепер же ми були вільні й могли робити з нашим часом, що завгодно. Матері більше не будили дітей ударами віника по спині та криками: «Вставай! Вставай, ледащо!»

Ми так само прокидалися з першими півнями, але тепер просто лежали, слухаючи, як позіхають або дзявкають собаки уві сні. Також ми уважно прислухалися, чи не літають навколо малярійні комарі, яких ми боялися більше, ніж червоношкірих і повстанців.

Ми навчилися підслуховувати наших батьків, але для розуміння деяких речей треба було просто роззирнутися. До вертольотів червоношкірих, які гулко

літали у хмарах між вершинами гір, ми вже звикли. Вони прямою лінією летіли в бік моря. Вертоліт долітав до певної точки, тоді розвертався і летів назад, ніби щось забув. На місці розвороту виднілася тільки маленька цятка. Ми не могли розгледіти викинутих людей, але нам сказали, що вони там є. Червоношкірі викидали через відчинені двері вертольотів полонених повстанців, які, падаючи, розмахували руками й ногами. І коли ми, діти, опинялися поруч із батьками під час їхніх розмов, вони замовкали, і було ясно, що сталося якесь нове жажіття, але ми дізнавалися про нього пізніше.

Так минали тижні. Ми вже знали, навіщо нам так багато часу. Щоб чекати. Ми чекали — на червоношкірих солдатів або на повстанців, залежало від того, хто дістанеться до нас першим. Минуло багато часу, поки вони дісталися до нашого села. Але я можу сказати точно, коли — я собі постановила, що буду слідкувати за часом. Червоношкірі прийшли в наше село за три дні до мого чотирнадцятого дня народження. Через чотири тижні після них прийшли повстанці. Але ще до всіх цих гірких подій у наших життях знову з'явилися Банькатий і його дружина Грейс.

— Матильдо, прокидайся,— одного ранку крикнула моя мама.— Ти сьогодні йдеш до школи.

Думаю, вона раділа цій обставині. Я впевнена, що їй подобалося це говорити. Ніби ми повернулися в нашу комфортну повсякденність. Була середа, але моя мама не знала цього, а в мене під матрацом лежав олівець, я відмічала дні на стовпі. З мого останнього дня у школі минуло вісімдесят шість днів.

Мама махнула мітлою над моєю головою, намагаючись вигнати півня, що залетів у хату.

— Але ж ми не маємо вчителів,— сказала я.

Легко всміхнувшись, мама сказала:

— Тепер маєте. Банькатий вас навчатиме, діти.

Бугенвіль — одне з найродючіших місць на землі. Киньте зернину у ґрунт, і через три місяці на її місці ростиме кущ із зеленим глянцеvim листям. Іще через три місяці на ньому висітиме плід. Але це тільки для тих, хто з мачете, ми ж не мали власної землі. Кущі б розрослися із крутого схилу і захопили б наші села квітами і виноградною лозою, якби їх не контролювали.

Тому було неважко забути, що колись там була школа. Повзучі рослини оповили два дерева пурпуровими і червоними квітами і доросли до даху школи; тоді плющ позаростав у вікна і навіть заповонив стелі. Через якихось пів року наша школа просто зникла б із виду.

Ми всі були різного віку: від семи до п'ятнадцяти років. Я нарахувала двадцять дітей, приблизно половина з них уже навчалась у школі. Я знала, що двоє старших хлопців утекли в гори до повстанців. Ще три сім'ї поїхали з дому останнім човном до Рабаула. Про інших не знаю. Можливо, вони не чули, що школа відкривається знову. Через кілька тижнів повернулися хлопці з гір.

Банькатий чекав нас усередині. Там було майже зовсім темно, але ми змогли розгледіти високого худого білошкірого чоловіка у лляному костюмі. Він стояв біля дошки, уникаючи наших допитливих поглядів. Усі дивилися, чи він причепив сьогодні клоунського носа до свого. Ні, не причепив. Але додалося дещо інше відтоді, як я бачила Банькатого востаннє. Його волосся відросло майже до плечей. Коли він носив коротку зачіску, я не помічала, що воно рудуватосиве. І борода звисала до грудей.

Востаннє нас навчала місіс Сяу — тендітна жіночка, не вища за молодших дітей. Банькатий стояв на її звичайному місці і здавалося, що він завеликий для класної кімнати. Його білі руки спокійно звисали вздовж тіла. Він не дивився, як ми заходимо у клас, а вивчав поглядом щось у дальньому куті приміщення. Навіть коли в кімнату забіг чорний пес, виляючи

хвостом, Банькатий не перевів погляд. Непогано,— місіс Сяу вже б сплеснула руками й намагалася б дати собаці копняка.

Навколо була та сама школа, але якась зовсім інша. Може, саме тому все здавалося дивним. Ми ніби намагалися повернутись у колишнє життя, але його вже не існувало, принаймні у такому вигляді, як ми пам'ятали. Ми посідали за наші старі парти, та й вони здавалися іншими. Знайомим був лише дотик прохолодного гладкого дерева до моїх стегон. Діти не дивилися одне на одного. Ми витріщалися на нового неочікуваного вчителя. Він, здавалося, був не проти. Коли всі діти посідали, Банькатий нарешті вийшов зі свого трансу.

Обвів нас усіх поглядом, не затримуючись ні на кому. Просто подивився, хто прийшов, завершивши кивком голови. Тоді підняв очі на зелену лозу, що звисала зі стелі, дотягнувся до неї, вирвав і зім'яв у руках, ніби паперовий аркуш.

Я ніколи не чула, як він розмовляє, та й ніхто з нас не чув. Не знаю, чого я чекала, але коли він заговорив, я здивувалася, що голос у нього якийсь маленький. Це був великий чоловік і якби він закричав на нас, як кричали наші матері, то обвалилася б стеля. Але ні — він говорив так, ніби звертався до кожного особисто.

— Я хочу, щоб це було місцем світла,— сказав він.— Хай би що сталося.

Він зробив паузу, даючи нам можливість усвідомити почуте. Коли наші батьки говорили про майбутнє, вони переконували, що далі буде краще, ніж зараз. А тут ми вперше почули, що майбутнє — невідоме.

І через те, що це казав хтось не з нашого оточення, ми були готові слухати й далі. Він, напевно, чекав більшого опору.

— Нам потрібно тут прибрати і підготувати все для навчання,— сказав він.— Оновити.

Коли вчитель перевів свої величезні очі на відчинене вікно, оповите зеленню, я помітила його краватку — тонку, чорну, формальну. Верхній гудзик сорочки був незастібнутий, мабуть, щоб вільніше дихалося. Банькатий торкнувся худою білою рукою вузла краватки, тоді подивився на нас.

— Так? — перепитав.

Ми роззирнулися і закивали. Хтось промовив: «Так, містере Воттс»,— і всі підхопили: «Так, містере Воттс».

Він підняв указівного пальця, ніби пригадав щось важливе.

— Я знаю, що деякі з вас називають мене «Банькатий». Нічого страшного. Мені подобається «Банькатий».

І тут, уперше за всі роки, відколи я бачила, як він тягне за собою візок із місіс Воттс, він усміхнувся. Після цього я більше ніколи не називала його Банькатим.

Ми почали прибирати. Спочатку поздирали лозу з даху,— виявилось, що це нескладно: рослини ніби знали, що їх будуть зривати, і причепилися неміцно. Ми витягнули їх надвір і спалили. Містер Воттс доручив кільком дітям знайти мітли. Тоді ми підмели клас. Пізніше в кімнату засвітило сонце, ми побачили павутину і позбирали її руками.

Нам подобалося бути знов у школі. Містер Воттс за нами приглядавав, підтримував гарний настрій. Але коли він говорив, то ми замовкали.

Доробивши все, ми посідали знову за парти, чекаючи, що він відпустить нас додому. Воттс знову заговорив своїм тихим голосом, що зранку нас так здивував.

— Я хочу, щоб ви зрозуміли дещо. Я не вчитель, але я старатимуся. Це я вам обіцяю, діти. Вірю, що з допомогою ваших батьків ми зможемо змінити наші життя.

Він запнувся, ніби пригадав щось, і певно, так і було, тому що далі попросив нас стати в коло. Потім сказав узятися за руки або під руки, як хочемо.

Діти, які чули промови пастора і знали про церкву, заплющили очі й опустили підборіддя до грудей. Але молитви не було, ніяких проповідей. Натомість містер Воттс подякував за те, що ми прийшли.

— Я не був упевнений, що ви прийдете. Буду чесний: я не мудрий, узагалі не мудрий. Найпевніше, що я можу вам сказати,— те, що тут відбувається — це все, що ми маємо. А, ну і пана Діккенса, звісно.

Хто такий пан Діккенс? І чому в селі, де живе менше шістдесяти людей, ніхто з ним не знайомий? Хтось із старших дітей зробив вигляд, що знає його. Один навіть сказав, що дружить із його дядьком, і коли ми почали розпитувати, зізнався, що знайомий із Діккенсом. Ми закидали його запитаннями, урешті він розколовся і зіщулився, як побитий собака. Виявилося, що ніхто з нас не знає Діккенса.

— Завтра ми зустрінемося з паном Діккенсом,— сказала я мамі.

Вона перестала підмітати і задумалася.

— Ім'я, як у білої людини,— вона похитала головою і сплюнула за двері.— Ні, ти неправильно почувла, Матильдо. Банькатий — останній білий у селі. Інших нема.

— Містер Воттс сказав, що є.

Я чула, як новий учитель казав, що завжди буде чесний із нами, дітьми. Якщо він говорив, що ми познайомимося з паном Діккенсом, значить, так і буде. Я з нетерпінням чекала зустрічі з ще однією білою людиною. Правда, я не подумала запитати, де ж ховався той пан Діккенс досі. Але тоді я не ставила слова Воттса під сумнів.

Моя мама, здалося, за ніч обдумала мої слова. Наступного ранку вона покликала мене, коли я вибігала до школи.

— Цей пан Діккенс... Матильдо, якщо матимеш можливість, то попроси його прийти й полагодити наш генератор.

Усі діти прийшли до школи зі схожими проханнями від батьків. Усім доручили попросити антималярійні пігулки, паливо для генератора, пиво, керосин, воскові свічки. Ми сиділи за партами, кожен зі своїм списком прохань, і чекали, коли ж містер Воттс приведе пана Діккенса. Його поки не було. Прийшов містер Воттс і стояв так само, як і вчора, витаючи у мріях. На дальню стіну він уже не дивився, там нічого цікавого не лишилося. Ми тепер витріщалися у вікно — не хотіли пропустити прихід білошкірого чоловіка.

Надворі пляжні пальми тягнулися до блакитного неба. А бірюзове море було таке спокійне, ледве

помітне. Майже на горизонті виднілася канонерка індійців. Наче морська миша, вона повзла поверхнею зі спрямованими на нас пістолетами. Ми чули рідкісні постріли зі сторони гір. До цих звуків ми звикли — повстанці іноді стріляли, тестуючи полагжені рушниці. Тим більше ми знали, що вони не так близько, як здається. Вода посилювала звуки, і постріли зливалися з поросячим хрюканням і співом пташок.

Поки містер Воттс витав у мріях, я рахувала геконів¹ на стелі — три лаймово-зелені і один білий. У клас через вікно залетіла і вилетіла пташка. Через неї всі заворушилися: якби в нас був сачок, ми б її зловили і з'їли. Коли пташка вилетіла з вікна, містер Воттс почав нам читати.

Мені ніколи не читали англійською. Іншим дітям теж.

У нас не було книжок удома. Перед блокадою нам привозили книжки з Порт-Морсбі, написані піджином². Коли містер Воттс почав читати, ми припишкли. Це був новий звук у нашому світі. Він читав повільно, і ми чули форму кожного слова.

Воттс не попереджав нас про це. Просто почав читати. Я сиділа за другою партою ззаду. Переді мною сидів Гілберт Масої, і за його товстими плечима і великою вовняною шапкою я не бачила вчителя. Тому спершу я подумала, що Воттс розказує про себе. Що

¹ Гекон — маленька ящірка, що поширена переважно у тропіках і субтропіках.— *Прим. ред.*

² Піджин — гібридна мова.— *Тут і далі прим. пер., якщо не вказано інаше.*

його звать Піп. Я побачила в його руках книжку, тільки коли він почав ходити між партами.

Воттс читав, а ми слухали. Коли він замовк, ми ще якийсь час сиділи тихо. Потік слів закінчився. Ми повільно поверталися в наші тіла і життя.

Містер Воттс закрив книжку і підняв її ввверх, ніби церковний пастор Біблію. Його усмішка була така широка, що, здавалося, тягнеться від стіни до стіни.

— Це був перший розділ «Великих сподівань». До речі, це найвеличніший роман від найкращого англійського письменника дев'ятнадцятого сторіччя, Чарлза Діккенса.

Ми почувалися неймовірно тупими. Ми ж чекали, що нас познайомлять із кимось на ім'я Діккенс. Гадаю, містер Воттс знав, що ми собі таке придумали.

— Коли ви читаете тексти великого автора, ви ніби знайомитеся з цією людиною,— сказав він.— Тому можна сказати, що ви зустріли пана Діккенса на сторінках. Але ви ще його не знаєте.

Одна з дівчаток, маленька Мейбел, підняла руку. Спочатку ми подумали, що Воттс її не помітив, тому що він продовжував говорити.

— Ставте запитання. Я не завжди зможу на них відповісти. Пам'ятайте це. І коли піднімаєте руку для запитань, будьте ласкаві назвати ваше ім'я.

Він кивнув у напрямку Мейбел. Вона, певно, не почула його прохання, тому зразу поставила запитання, але містер Воттс зупинив її, повівши бровою, і ми вперше за останні двадцять чотири години пригадали його прізвисько.

— Мейбел, містере Воттс,— сказала дівчинка.

— Добре. Дуже радий знайомству, Мейбел. Красиве ім'я.

Мейбел аж засяяла, посовалася за партою і заговорила.

— Коли ми зможемо сказати, що знаємо пана Діккенса?

Містер Воттс взявся за підборіддя, якусь мить ми спостерігали, як він думає.

— Чудове запитання, Мейбел. І моя перша відповідь буде такою: ти запитала щось, для чого я не маю відповіді. Але я постараюся. Дехто із вас знатиме Діккенса, коли ми дочитаємо книжку. У ній п'ятдесят дев'ять розділів. Я читатиму один розділ щодня, виходить, що через п'ятдесят дев'ять днів.

Додому ми пішли задумані. Пана Діккенса ми зустріли, але поки його не знали, і не знатимемо ще п'ятдесят вісім днів. Це було десяте грудня 1991 року. Я швидко порахувала — ми не знатимемо пана Діккенса до шостого лютого 1992-го.

Ніч у тропіках настає дуже швидко, і ніякого спогаду від минулого дня не залишається. Однієї хвилини ви бачите кістлявих миршавих собак, а вже наступної — це просто чорні тіні. Якщо не тримати напоготові свічки і керосин, то ніч накриває вас чорним покривом, з-під якого не вибратися аж до світанку.

Протягом блокади ми не могли витратити свічки й паливо. Але ми мали ще одну причину для того, щоб ховатися під покривом ночі від кривавих розборок повстанців і червоношкірих. Містер Воттс дав нам, дітям, новий світ для втечі, нове місце, де можна провести ніч. Байдуже, що це була вікторіанська Англія, нам було неважко до неї дістатися. Про нашу реальність навколо нагадували тільки силуети собак та півні.

Коли містер Воттс дійшов до кінця першого розділу, я відчувала, ніби поговорила з тим хлопчиком Піпом. Я його не бачила і не могла доторкнутися, але я чула його. У мене з'явився новий друг.

Було дивно знайти друга не на дереві, не зажуреного десь у затінку або у струмку на крутому схилі. У книжці. Нам, дітям, не розповідали, що там можна шукати друзів. І що можна відчути себе кимось іншим. І що можна мандрувати в далекі місця, де є болота і де погані люди, як ми чули, розмовляли як пірати. Думаю, містер Воттс особливо любив діа-

логи — він робив різні голоси. І коли він розмовляв як хтось, то й сам ніби перевтілювався. Нас вражало, що коли містер Воттс читав, він ніби пропадав, а ми забували, що перед нами стоїть наш учитель. Коли Магвіч, каторжник-утікач, погрожував Піпові, що вирве його серце і печінку, якщо той не принесе йому їжі та напилка для перепилювання залізних кайданів, ми не чули Воттса, ми чули Магвіча, ніби той стояв у нашому класі. Для певності треба було просто заплющити очі.

Багато з почутого я не розуміла. Я лежала вночі на матраці й думала, що таке болото, або кайдани, або ревізія¹? Я придумувала пояснення зі звучання цих слів. Болота. Чи схожі вони на сипучі піски? Про піски я знала, тому що якось на шахті один чоловік у них утрапив і не зміг вибратися, і ніхто його більше не бачив. Це сталося кілька років тому, шахта біля Пангуни тоді ще працювала і білі повзали нею, ніби мурахи по трупові.

Містер Воттс показав нам іншу частину світу. Я зрозуміла, що можу туди навідуватися так часто, як сама захочу. До того ж, я могла обрати будь-яку частину історії. Я не думала про це, як про цілу історію. Ні. Я слухала такий собі звіт про людей та їхні пригоди. І в мене були улюблені шматочки. Наприклад, той, у якому Піп стоїть на кладовищі, оточений надгробками могил своїх батьків і п'яти братів. Ми знали, що таке смерть — ми бачили всіх цих дітей,

¹ В оригіналі — *wittles* — неправильно почуте героїнею слово *victuals*, провізія.

похованих на схилах. У нас із Піпом було дещо спільне: мені було одинадцять, коли мій тато поїхав, отже, ми обоє напевно не знали наших батьків.

Звісно, я знала свого тата, але лише як дитина може знати батька, як нечіткий ескіз із одним-двома кольорами. Я ніколи не бачила, щоб мій тато був наляканий чи плакав. Ніколи не чула, щоб він зізнався в поганих справах. Я навіть не знаю, про що він мріяв. Одного разу, коли мати на нього кричала, я помітила, що на одній щоці в нього усмішка, а на іншій сум. А тепер він був далеко, і все, що я мала,— це спогад про його тепло, великі руки і гучний сміх.

За виглядом літер на надгробку Піп уявив, що його тато був «присадкуватий, кремезний і смаглявий і мав темні кучері»¹.

Приклад Піпа мене надихнув, і я спробувала уявити свого тата. Я знайшла якісь його записки, із його почерком. Тато писав маленькими друкованими літерами. Як це його визначало? Він хотів бути поміченим, але не для всіх? До речі, це добре ілюстрував його раптовий регіт. Ми з мамою спали в одній кімнаті, і того вечора я запитала її, чи був тато щасливим. А вона відповіла:

— Він був щасливим не в ті години. Але коли пив, то зазвичай був щасливим, так.

Я запитала її, чи був тато кремезний. У темряві я почула, як мама спирається на лікоть.

— Кремезний! Звідки це ти знаєш такі слова, дитино?

¹ Тут і далі текст цитовано з перекладу Ростислава Доценка.